

УДК 336.71

Декомпозиційний аналіз адміністративних витрат банків України і Європейського Союзу

Микола Миколайович Губай,
аспірант

Київського національного торговельно-економічного університету

Анотація. Визначено необхідність дослідження сучасного стану і рівня адміністративних витрат у банках. Проаналізовано їхню структуру і динаміку в Україні та ЄС. Здійснено сегментний аналіз адміністративних витрат найбільших банків України, надано пропозиції щодо стратегії їхнього подальшого сегментного розвитку з урахуванням поєднання адміністративних витрат і прибутковості.

Ключові слова: адміністративні витрати банку, сегментний аналіз витрат, декомпозиційний аналіз витрат, стратегічний аналіз витрат.

Постановка проблеми. Світова криза призвела до значних фінансових витрат банківського сектору в багатьох країнах світу, у результаті чого відбулося суттєве зниження рентабельності активів і капіталу банків. У 2013–2014 роках порівняно з 2008-м рентабельність активів банківського сектору України знизилась у 12,5 раза (з 1,5 до 0,12%), рентабельність капіталу – у 15,64 раза (з 12,67 до 0,81%), набуваючи навіть від’ємних значень в окремі роки досліджень [1]. Водночас суттєво збільшилися загальні витрати банків України і частка в них адміністративних витрат. Так, частка адміністративних витрат у загальних витратах банків України зростає з 15 (I квартал 2009 року) до 26,2% (I квартал 2013-го) [2]. Це зумовлює необхідність у проведенні декомпозиційного аналізу адміністративних витрат та обґрунтування шляхів їх оптимізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджень монографічного характеру щодо декомпозиційного аналізу адміністративних витрат банків нині немає. Трапляються тільки поодинокі публікації, які присвячені дослідженню окремих аспектів аналізу адміністративних витрат та управління ними. Зокрема, К. Захарян розкриває зміст процесу управління адміністративними витратами лише в контексті роздрібного бізнесу [3; 4]. Водночас, В. Архипченко у своєму дослідженні робить наголос на системі збалансованих показників і стратегічному управлінні витратами банку, методах калькуляції витрат [4, 3]. Останні публікації іноземних учених і практиків, зокрема, Ю. Фанга, І. Хасана, Д. Вілок, П. Уїлсона, Е. Брак, Р. Джимборіана, М. Ашрафа, М. Анвара [5–9], присвячені розкриттю ефективності діяльності комерційних банків окремих країн і структури їхніх витрат. Більшість із цих авторів використовують FDA (у перекладі з англ. *Functional data analysis* – регресійний) і SFA-аналіз (з англ. *Stochastic Frontier Analysis* – стохастичний) для дослідження залежності рівня загальних витрат окремого банку чи їх групи від величини активів і належності банків до країн з перехідною економікою тощо.

Жоден із вищезгаданих авторів не проводить структурний і сегментний аналіз адміністративних витрат. Отже, огляд численних наукових праць учених свідчить про відсутність декомпозиційного аналізу адміністративних витрат, який передбачає здійс-

нення аналізу не тільки їхнього обсягу, структури та ефективності в банках різних країн, а й у розрізі окремих бізнесів (сегментного аналізу), регіональних установ тощо. З позиції вітчизняних банків цінність такого аналізу суттєвим чином зростає при порівнянні ключових показників динаміки, структури та ефективності адміністративних витрат із банками країн ЄС. Це спонукає до проведення подальшого наукового дослідження, визначає його мету і завдання.

Мета статті полягає у проведенні декомпозиційного аналізу адміністративних витрат банків України і країн ЄС, а також розробці та пошуку напрямів їх оптимізації.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- порівняльний аналіз динаміки і структури адміністративних витрат банків України та банків ЄС;
- порівняльний аналіз адміністративних витрат у розрізі окремих бізнесів банків України;
- дослідження сучасного стану стратегічного розподілу адміністративних витрат банків України за сегментним критерієм, визначення перспектив їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Декомпозиційний аналіз витрат передбачає їхній горизонтальний аналіз (у розрізі банків окремих країн, усередині банків країни та їхніх регіональних установ) і горизонтальний аналіз (щодо окремих сегментів бізнесу). Динаміку частки адміністративних витрат і відрахувань у резерви за активними операціями в загальних витратах банків України за період I квартал 2009 року – I квартал 2013-го представлено на *рис. 1*.

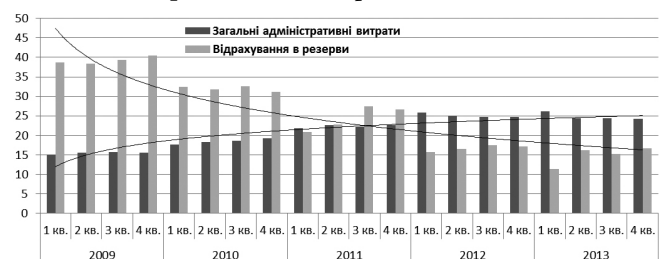

Рис. 1. Динаміка частки загальних адміністративних витрат і відрахувань у резерви в загальних витратах банків України у 2009–2013 рр.

Як видно з рис. 1, починаючи з I кварталу 2010 року, частка загальних адміністративних витрат у сукупних витратах банків України збільшилась із 15,5 до 26,2% (I кв. 2013 року), тобто в 1,7 раза. Відрахування в резерви, навпаки, мали тенденцію до зменшення в загальному обсязі витрат. Рівноважний обсяг, відповідно до логарифмічного тренду, спостерігається у II–III кварталах 2011 року. Така різностороння тенденція цих показників пояснюється тим, що 2008 року розпочалася світова фінансова криза, у результаті чого кредитний портфель банків різко погіршився, а відтак значно зросли відрахування в резерви за активними операціями в банківській системі України.

Вищенаведені обставини не дають підстав для висновку про зростання адміністративних витрат у банках України. У зв'язку з цим доречно розглянути динаміку співвідношення загальних адміністративних витрат банків до їхніх активів. Загальний обсяг адміністративних витрат банків України у період з I кварталу 2009 року до III кварталу 2013-го зріс на 40%, у той же час активи – на 36%. Для банків ЄС ці показники становили 5 і 1% відповідно (рис. 2). Тобто в обох варіантах спостерігається відносно зростання адміністративних витрат банків. На рис. 2 відображено тренд показника співвідношення загальних адміністративних витрат банків України та ЄС.

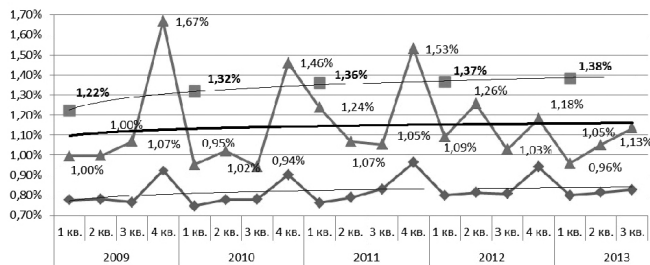

Рис. 2. Динаміка співвідношення загальних адміністративних витрат та активів банків України і банків ЄС за період 2009–2013 рр.

Примітки: ромб – загальні адміністративні витрати в активах (банки України); трикутник – загальні адміністративні витрати з урахуванням інших операційних витрат в активах (банки України); квадрат – адміністративні витрати банків в активах (банки ЄС).

Зазначимо, що співвідношення адміністративних витрат банків України до активів у I–III кварталах 2013 року порівняно з I–III кварталах 2009-го збільшилось у середньому з 1,02 до 1,05% (див. позн. «трикутник»), або на 0,03 процентного пункту, що свідчить про незначне зростання адміністративних витрат. Дані щодо банків ЄС ілюструють більш стрімке зростання співвідношення адміністративних витрат до активів – з 1,22 до 1,38%, тобто на 0,16 процентного пункту, причому, як видно з рис. 2, основний ріст відбувся 2010 року (+0,10 п. п.), тоді як у банках України він мав більш плавну динаміку. У банках України спостерігається різке зростання динаміки загальних адміністративних витрат на 18–19% щорічно у четвертому кварталі порівняно з третім, оскільки вони намагаються оптимізувати витрати за податком на

прибуток завдяки нарахуванню витрат і, таким чином, зменшити базу до оподаткування. Однак, попри це явище, існує тренд росту адміністративних витрат у банках України.

Для більш поглибленого аналізу порівняємо співвідношення адміністративних витрат до активів у банках України і країн ЄС (рис. 3).

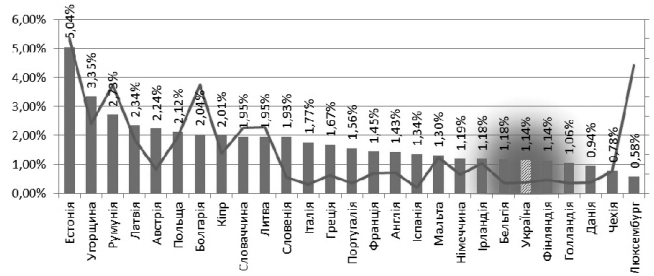

Рис. 3. Частка і середньоквадратичне відхилення загальних адміністративних витрат до активів банків Європейського Союзу станом на 01.01.2013

Примітка. Розраховано автором за даними ЄЦБ [10].

Згідно з рис. 3, найменше співвідношення адміністративних витрат до активів – у банках Люксембургу, Чехії, Данії, Голландії, найвище – у банків Естонії, Угорщини, Румунії. Найбільше середньоквадратичне відхилення досліджуваного показника за вказаний період характерне для таких країн, як Угорщина, Естонія, Люксембург, Болгарія, Румунія; найменше – в Іспанії, Італії, Голландії, Бельгії. Тобто значна варіація витрат спостерігається у країн із максимальною і мінімальною частками адміністративних витрат до активів банків.

Проаналізуємо структуру адміністративних витрат банків України. Станом на 01.01.2013 серед банків України I групи найбільшу питому вагу в загальній структурі адміністративних витрат банків займали витрати на персонал (близько 54%). Слід відмітити, що найвищі значення витрат на утримання персоналу в загальній структурі мають державні банки – «Укресімбанк» і «Ощадбанк» – по 67% від загальних адміністративних витрат. Це обумовлено високим рівнем винагороди в Україні топ-менеджменту державних банків. Варто зазначити, що, за даними ЄЦБ, середня питома вага витрат на персонал серед банків ЄС за 2008–2012 рр. становила близько 53%, а варіація – 10%, що свідчить про однорідність даних [10]. Найбільших значень набувала частка витрат на утримання персоналу в адміністративних витратах банків таких країн, як Кіпр (61%), Мальта (60%), Румунія (59%), Італія (58%), Іспанія (57%); найменші значення – у Болгарії (34%), Чехії (40%), Словаччині (45%), Естонії (48%), Бельгії (48%). Тобто частка витрат на персонал у сукупних адміністративних витратах банків України відповідає середньому рівню цього показника у країнах ЄС. Винятком є банки з державною формою власності.

Наступне місце займають витрати на оренду приміщень та утримання й обслуговування основних засобів – близько 24% від сукупної величини адміністративних витрат. Тобто близько 75–80% адміністративних витрат банків генеруються персоналом й основними фондами. До того ж значна частка витрат

припадає на маркетинг і рекламу (максимальне значення – 5%), витрати на охорону (не перевищують у вибірці 2–3%) і витрати на професійні послуги (у розрізі банків широкий діапазон коливань – від 1 до 7%). До останніх належать витрати на аудит, консультаційні та інші професійні послуги фінансового характеру. Інші адміністративні витрати банки розкривають по-різному, виділяючи в них частку «інших витрат» від 5% («Райффайзен банк Аваль») до 99% («ПриватБанк»). За даними фінансової звітності, згідно з міжнародними стандартами середній рівень амортизаційних витрат становить 8%. Проте цей рівень неможливо порівняти з відповідним рівнем у банках України, оскільки таку інформацію надають сукупно з витратами на обслуговування основних засобів і нематеріальних активів. Також не розкриті інші статті адміністративних витрат банків країн ЄС.

Наступним кроком аналізу є більш детальне порівняння розподілу і показників адміністративних витрат банків України – за сегментами бізнесу. За вихідні дані оберемо фінансову звітність банків України станом на 01.01.2013 (дані примітки «операційні сегменти»). Операційний сегмент – це компонент банку, що бере участь у діяльності, з якої він може отримувати доходи і брати на себе витрати, операційні результати якого регулярно переглядаються і для якого є окрема фінансова інформація [11, с. 53]. У фінансовій звітності банків розкривається величина доходу та витрат і сукупних активів кожного звітного сегмента. Критеріями виділення операційних сегментів можуть бути:

- дохід, який становить 10% або більше сукупного доходу, внутрішнього і зовнішнього, усіх операційних сегментів;
- активи, що займають 10% або більше сукупних активів усіх операційних сегментів.

Проаналізувавши звітність банків України першої групи, було виявлено такі особливості:

- 1) із сімнадцяти банків, представлених у першій групі, три банки не надають обов'язкової звітності за сегментами («Промінвестбанк», «ВТБ банк», «Альфа банк»);
- 2) у всіх банках, що представили звітну інформацію, виділяють такі сегменти діяльності, як роздрібний і корпоративний;
- 3) окремі банки частково поєднують сегменти між собою («Райффайзен банк Аваль» – роздрібний сегмент включає мікробізнес) або виділяють більше ніж чотири сегменти («УкрСиббанк» виокремлює сегменти: корпоративний, персональних банківських послуг, роздрібний, споживчого кредитування, інвестиційний, управління активами і пасивами, «головний офіс»).

Для аналізу сегментного розподілу адміністративних витрат банків першої групи побудуємо гістограму (рис. 4). Найбільша частка адміністративних витрат банків першої групи припадає на роздрібний бізнес – у середньому 60% адміністративних витрат у досліджуваній вибірці; на другому місці – корпоративний сегмент – у середньому 18%. Слід зазначити, що під «інвестиційним сегментом» у цьому разі розуміється діяльність з управління активами, міжбанківські

та казначейські операції банків. Найбільший відсоток сегмента «інші» – у ПАТ «ПриватБанк». «Лідерами» за часткою загальних адміністративних витрат у роздрібному сегменті є «УкрСиббанк», «Укрсоцбанк», «Дельта банк». Їхні адміністративні витрати у цьому сегменті становлять більше ніж 75%. Це свідчить про стратегічну важливість цих напрямів для банків, навіть попри поточну їхню збитковість. За класифікацією В. Ланового, ці банки слід віднести до категорії «операторів роздрібною ринку» – іноземних і національних банків із розгалуженими структурами, що акцентують увагу на споживчому кредитуванні населення [12].

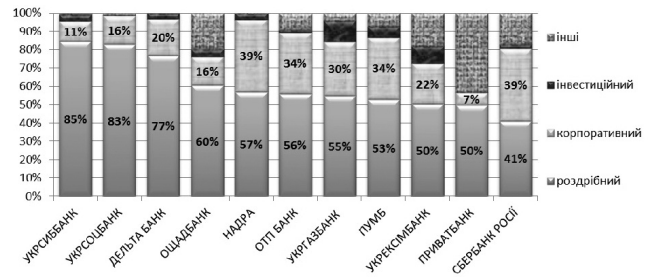

Рис. 4. Сегментний розподіл адміністративних витрат найбільших банків України станом на 01.01.2013

Наступним етапом аналізу є порівняння рівня адміністративних витрат банків у роздрібному сегменті на одиницю активів та їх прибутковості на одиницю активів (рис. 5).

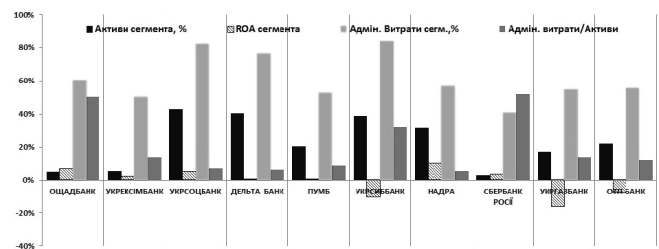

Рис. 5. Адміністративні витрати і прибутковість на одиницю активів щодо роздрібною бізнесу найбільших банків України станом на 01.01.2013

Як видно з рис. 5, ROA роздрібною сегмента є дуже низьким, а в деяких банків – навіть і від'ємним. До останніх належать такі банки, як «УкрСиббанк», «Укргазбанк» та «Ощадбанк». Найвищий їхній рівень має місце в «Ощадбанку» (50,53%), «Сбербанку Росії» (52,08%) та «УкрСиббанку» (31,96%). З метою уникнення цієї негативної ситуації банк може обрати такі варіанти: подальше нарощення активів у цьому сегменті банківської діяльності та (або) різке скорочення адміністративних витрат.

Висновки. У 2009–2013 роках частка адміністративних витрат у загальних витратах банків України поступово збільшувалась, одночасно зростав абсолютний і відносний обсяг останніх на одиницю активів. Однак у порівнянні з банками ЄС темп росту адміністративних витрат банків України був більш різким. Особливістю останніх в Україні є стрімке щорічне (у 2008–2011 роках) зростання у IV-му кварталі в 1,4–1,6 рази, що непрямим чином свідчить про існування резервів удосконалення

законодавства у сфері оподаткування доходів банків, проте це є підґрунтям для окремого дослідження.

Порівняння динаміки і структури адміністративних витрат банків України та ЄС дозволяє зробити такі висновки:

- співвідношення адміністративних витрат до активів банків України порівняно з банками ЄС у середньому є нижчим і перебуває на рівні таких країн, як Бельгія і Фінляндія;
- варіація згаданого вище співвідношення в Україні спостерігається на рівні з країнами з низьким рівнем адміністративних витрат банків на одиницю активів;
- частка витрат на персонал у загальних адміністративних витратах банків України державної форми власності становить 67% і є вищою за аналогічні показники країни в цілому (53%) та банків ЄС (53%), що свідчить про наявні резерви їх оптимізації.

Сегментний аналіз адміністративних витрат найбільших банків України виявив, що близько 60% витрат припадає на роздрібний бізнес. Найсуттєвіші значення – більш ніж 75% в адміністративних витратах, мають ПАТ «УкрСиббанк», «Укрсоцбанк», «Дельта банк», що свідчить про стратегічну важливість цього сегмента для банків і неможливість переорієнтуватися на інші сегменти в короткій термін без значних втрат. При цьому показник *ROA* роздрібною сегмента цих банків залишається на досить низькому рівні або вза-

галі приймає від'ємних значень. Це зумовлює необхідність рішучих дій з боку топ-менеджменту банків: скорочувати адміністративні витрати і чисельність відділень чи шукати інші шляхи оптимізації витрат. Не останню роль при прийнятті цього рішення повинні відігравати показники «насиченості» та еластичності ринку банківських послуг, наприклад, здатність відділень банків досягти прийняттого рівня кількості активних клієнтів у розрахунку на одне відділення.

Як інструмент аналізу і, відповідно, оптимізації адміністративних витрат банків пропонуємо використовувати декомпозиційну модель аналізу. Її можна агрегувати в такі етапи:

- 1) аналіз світових тенденцій темпів росту адміністративних витрат для заданого проміжку часу;
- 2) порівняння абсолютних (рівень, структура, динаміка тощо) і відносних (рівень варіації, дисперсії, кореляції тощо) показників рівня адміністративних витрат;
- 3) сегментний аналіз розподілу адміністративних витрат досліджуваної сукупності банків з метою визначення їхніх стратегічних перспектив.

Отже, наведені схема та етапи декомпозиційного аналізу адміністративних витрат можуть слугувати методичним інструментом подальшого їх дослідження й для інших країн, сегментний аналіз адміністративних витрат – потужним джерелом бенчмаркінгу банків-конкурентів та одночасно оцінки власного рівня адміністративних витрат.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт НБУ. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
2. Офіційний сайт НБУ. Доходи та витрати банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58285.
3. Захарян К. В. Управление затратами коммерческого банка при выделении розничного бизнеса в отдельное направление: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10. – М., 2010.
4. Архипченко В. В. Стратегическое планирование и управление затратами коммерческого банка: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит». – СПб., 2009. – 25 с.
5. Yiwei Fang – Iftekhar Hasan – Katherin Marton: Bank efficiency in transition economies: recent evidence from South-Eastern Europe // Bank of Finland Research Discussion Papers. – 2011. – № 5.
6. David C. Wheelock and Paul W. Wilson. Do Large Banks have Lower Costs? New Estimates of Returns to Scale for U.S. Banks // Working Paper 2009-054E Federal reserve bank of st. louis, Research Division. – 2011. – May.
7. Estelle Brack and Ramona Jimborean. The Cost-Efficiency of French Banks / Policy Research Department, Banque de France. – 2009. – April. – P. 30.
8. Muhammad Ashraf Janjua, Manzoor Hussain Malik. The cost efficiency analysis of commercial banks in Pakistan: based on free distribution approach // Pakistan business Review. – 2011. – January. – P. 694–714.
9. Mokhammad Anwar. Cost structure in Indonesian Islamic Banks: (Case on PT. Bank Syariah Mandiri and PT. Bank Syariah Mega Indonesia) // Working Papers in Business, Management and Finance. – 2010. – August. – No. 201008. – P. 16.
10. Консолідована база даних ЄЦБ статистичної інформації банків ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=71390>.
11. Фінансова звітність ПАТ «ПриватБанк» за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.privatbank.ua/files/2_13_22yearau.pdf.
12. Лановий В. Банківське ложе для обраних // Український тиждень. – 2013. – № 17–18 (285–286). – С. 26–29.

Summary. The paper identifies the need to study the prerequisites of the current state and the level of the administrative costs of the banks. The structure and dynamics of the administrative costs in Ukraine and the EU are analyzed. Segment analysis of administrative costs of the largest banks in Ukraine is committed, and proposals on the strategy of further segmentation on the basis of the combination of administrative costs and profit are provided.

Keywords: administrative expenses of the bank, segment analysis of costs, decomposition cost analysis, strategic cost analysis.